

MODELUL JURIDIC OTOMAN ȘI FORMULELE DE PROTOCOL FOLOSITE DE SÜLEYMAN I ÎN RELAȚIILE CU HABSBUrgII ÎN ANII 1534-1565

În editura Academiei de Științe din Austria a apărut în anul 1983 un volum de documente intitulat *Scrisorile lui Süleyman Magnificul către Carol al V-lea, Ferdinand I și Maximilian al II-lea*. Volumul a fost coordonat de Anton C. Schaendlinger - un cunoscut editor de documente, la realizarea volumului colaborând și Claudia Römer. Volumul cuprinde documente turco-osmane din *Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*, mai exact 36 de scrisori adresate, în numele sultanului, celor trei principii habsburgi între anii 1534-1565. În volum, documentele sunt prezentate mai întâi în limba turco-osmană, apoi în limba germană actuală. Volumul se încheie cu o bibliografie, un indice de persoane, localități și locuri geografice și un “registru” cu echivalentul european al unor funcții militare, politice și religioase din Imperiul Otoman. Din câte știm, informațiile cuprinse în aceste documente au fost puțin exploatate de istoricii români, referirea la acestea făcându-se mai degrabă indirect decât direct. Dintre excepțiile notabile amintim aici cartea Cristinei Feneșan, intitulată *Constituirea Principatului Autonom al Transilvaniei*, apărută în anul 1997 la Editura Enciclopedică, și câteva dintre studiile Ilenei Căzan referitoare la relațiile habsburgo-otomane¹, studii apărute în anii 1996-1998.

Pornind de la constatarea faptului că informațiile cuprinse în aceste scrisori sunt foarte importante pentru analiza raporturilor dintre Curtea de la Viena și Poarta Otomană în secolul al XVI-lea, continuând preocupările noastre anterioare de valorificare a acestor documente², în studiul de față ne propunem trei aspecte mai importante.

În primul rând, dorim să evidențiem formele și formulele de adresare (numite adeseori “formule de protocol”) folosite de sultanul otoman Süleyman I în relațiile cu șefii statelor creștine europene, în cazul nostru cu cei ai Casei de Austria.

În al doilea rând, dorim să vedem dacă aceste formule nu schimbă cumva practica diplomatică otomană de până atunci, cunoscut fiind faptul că în timpul sultanului Süleyman I se constată nuanțări în concepția și practica juridică otomană vizând relațiile cu statele catolice.

În final, dorim să vedem dacă nu cumva există un raport direct între formulele de adresare, atât de stereotipice până atunci, și obiectivele politicii europene a Porții Otomane, altfel spus, dacă formele și enunțurile protocolare nu

¹ Căzan 1996-1997, Căzan 1997.

² Vezi Tătar 2001, Tătar 2003.

evidențiază ele însele evoluția relațiilor politice dintre statul otoman și cel austriac, relații atât de sinuoase în timpul sultanului Süleyman I.

O analiză globală a documentelor din volumul amintit ne permite să formulăm câteva idei prealabile.

Cât privește tipul acestor documente, 29 dintre ele sunt de tipul *Nâme* - termen generic desemnând "scriere", "scrisoare", "carte", "tratat"³. 24 din cele 29 de documente sunt scrisori efective (autorii volumului numindu-le "*nâme-le*"), două sunt "*fetih-nâme-le*", adică "scrieri de cucerire" sau "veste de biruință", prin care sultanul își făcea cunoscute, adeseori laudativ, izbânzile militare, iar trei sunt "*ahd-nâme-le*", adică pacte, acorduri, tratate de alianță, "cărți de legământ", mai bine spus scrisori prin care sultanul înștiința și exprima intențiile și condițiile sale în vederea încheierii păcii. Din cele 36 de documente, patru sunt de tip *Hükm* (= "poruncă"), din categoria *Hükm-i şeref* (= "nobila, sublimă, preastrălucită poruncă")⁴, adică scrisori prin care sultanul cerea, pe un ton acut imperativ, principilor amintiți să execute anumite lucruri, convenite împreună sau nu. Doar trei documente din cele 36 sunt de tipul *Nisan*, adică un fel de scrisoare emisă din / de cancelaria imperială, purtând monograma / semnul imperial. Ele sunt din anii 1565 și 1566 și reprezintă scrisori prin care se precizează sau se reproduce o scrisoare sultanală de la începutul anului 1565.

Cele 36 de documente sunt scrise pe așa-zisa "hârtie turcească": lucie, cerată, groasă, foșnitoare și de format mare (185x35,5 cm, 81x41 cm, de exemplu), procurată din Levant sau de la venețieni, cum afirmă specialiștii în domeniu⁵. 29 dintre scrisori folosesc tipul de scriere specific cancelariei divanului imperial. Este scrierea de tip *Divânî*, cu trăsături dure, energice, pline de elan și siguranță, fără ezitare, menită a nu lăsa loc de echivoc cu privire la emitent, conținut și ton.

Din cele 36 de documente, 27 dintre ele au acea *invocatio*, în cazul de față *d'avet* – formulă religioasă prin care se invocă ajutorul lui Allah. 23 de scrisori poartă chemarea numelui lui Allah în formă monogramatică (= un semn care reprezintă prescurtarea cuvântului arab *huva*, cuvânt însemnând "El, adică Allah"), doar patru scrisori au *d'avet* în formă lungă. Este vorba de patru dintre cele cinci "*ahd-nâme-le*" și "*fetih-nâme-le*", acte imperiale solemne a căror *invocatio* este adeseori în proză ritmată (în situația de față avem doar un singur caz).

Doar nouă dintre scrisori au *intitulatio*, în cazul de față *unvân*, opt în formă lungă (completă) și una în formă scurtă. De remarcat faptul că toate scrisorile de tipul "*ahd-nâme*" reproduc titlurile sultanului în formă lungă, tocmai datorită importanței lor și dorinței sultanului de a reaminti principilor habsburgi imensitatea și superioritatea stăpânirii sale.

³ Guboglu 1958, p. 54.

⁴ Ibidem, p. 55.

⁵ Ibidem, p. 23-24.

Toate cele 36 de scrisori au formule de adresare către destinatar (*elkâb*), fie în formă completă, cuprinzând titlurile, numele, rangul și funcția, fie în formă scurtă, cuprinzând titlurile și / sau funcția / rangul. Asupra acestui aspect vom insista în rândurile următoare, precizând însă că multe alte aspecte ale documentelor în discuție prezintă importanță, meritând analize de-sine-stătătoare.

În prima scrisoare pe care volumul o prezintă, expediată din Bagdad la începutul lunii decembrie 1534, adresându-se lui Ferdinand sultanul folosește următoarea formulă: “*Tu, care ești faimos printre principii comunității de credință creștină, alesul celor de rang înalt al comunității creștine, regele țării Austria, Ferdinand*”⁶. Este vorba de o “scrisoare de biruință”, prin care “regele romanilor” este înștiințat de marea biruință otomană contra Safavizilor iranieni răzvrățiți, sugerând, indirect, abținerea Vienei de la orice intervenție în Ungaria lui Zápolya – aliatul și protejatul sultanului.

A doua scrisoare datează din septembrie 1541. Este vorba de un *hük*m imperial, expediat de sultan din tabăra de lângă Buda, prin care îi cerea lui Ferdinand să plătească tribut pentru teritoriile pe care le stăpânește în Ungaria, amintindu-i, în prealabil, că regatul maghiar este dreptul sabiei sale sultanale. Oarecum paradoxal, formula de adresare folosită de sultan contrastează cu conținutul raportului ierarhic de la nivel statal: “*Simbol al măreților principii creștini, model al glorioșilor nobili ai comunității creștine, apărător al intereselor statelor creștine, purtător al trenei mării și demnității, posesor al semnelor majestății și cinstei, rege al țării Austria, rege Ferdinand, viața sa să se termine în bine*”⁷.

Până în anul 1547 sultanul păstrează aceeași formulă de adresare în cele trei scrisori expediate sultanului, scrisori prezente în volumul în discuție. În anul 1547 sultanul schimbă tonul, devenind mult mai sec și expeditiv în formulele de protocol folosite. Adresându-se împăratului Carol Quintul printr-o scrisoare expediată din Istanbul în iunie 1547, sultanul folosește formula următoare: “*Tu, care ești rege al țării Spania, Carol*”⁸. Aceași atitudine o are și față de fratele împăratului, Ferdinand, căruia i se adresează cu formula: “*Tu, care ești rege al țării Austria, Ferdinand*”⁹. E posibil ca această atitudine a sultanului să facă parte din strategia adoptată de Poarta Otomană în timpul negocierilor de pace cu

⁶ “Du, der Du der Ruhmvolle der Fürsten der christlichen Glaubensgemeinschaft, der Erwählte der Grossen der christlichen Gemeinde, der König des Landes Österreich, Ferdinand, bist” (Die Schreiben Süleymans..., doc. 1, p. 4).

⁷ “Vorbild der mächtigen christlichen Fürsten, Muster der geehrten Grossen in der christlichen Glaubensgemeinschaft, Ordner der Angelegenheiten der christlichen Staaten, Träger der Schleppe von Ruhm und Würde, Inhaber der Zeichen der Majestät und der Ehre, König des Landes Österreich, König Ferdinand, sein Leben möge im Guten enden” (Ibidem, doc. 2, p. 6).

⁸ Ibidem, doc. 6, p. 13.

⁹ Ibidem, doc. 7, p. 16.

Habsburgii din anii 1545-1547, strategie vizând frânarea oricăror pretenții habsburgice asupra fostului regat maghiar, dar și subminarea autorității lui Carol Quintul în lumea catolică, în spațiul germanic îndeosebi¹⁰.

Din toamna anului 1547 sultanul revine la formulele generoase de la început. Într-o scrisoare de la începutul lunii octombrie 1547, scrisoare prin care îl înștiința pe Ferdinand de faptul că a primit ratificarea din partea acestuia a tratatului de pace, sultanul i se adresează în următorii termeni: “*Simbol al măreșilor principii creștini, model al glorioșilor nobili ai comunității creștine, apărător al intereselor statelor creștine, purtător al trenei mării și demnității, posesor al semnelor majestății și cinstei, rege al Vienei, rege Ferdinand, viața sa să se termine în bine*”¹¹. Cu toată evoluția sinuoasă a raporturilor habsburgo-otomane, marcate în anii 1551-1552 de violente confruntări militare, în toate cele 14 scrisori expediate lui Ferdinand de Habsburg în perioada 1549-1558 sultanul recurge la formule de adresare de o contrastantă politețe cu realitatea politico-militară dintre cele două state. Iată, de exemplu, deși în plin conflict cu oștile ferdinandiste în Banat, sultanul se adresează monarhului vienez în următorii termeni, în octombrie 1551: “*Faimos printre măreșii principii creștini, ales al glorioșilor nobili ai comunității de credință creștină, apărător al intereselor statelor creștine, purtător al trenei mării și demnității, posesor al semnelor majestății și cinstei, rege al Austriei, Ferdinand, Allah să-l călăuzească în splendoarea sa*”¹². Nici măcar atunci când sultanul reușise să restabilească situația în Transilvania după ocuparea acesteia de către trupele ferdinandiste, diplomația otomană nu schimbă tonul (cel puțin în aspectele sale formal-protocolare). Ba mai mult, negocierile de pace habsburgo-otomane demarate în 1557, negocieri finalizate într-o oarecare măsură în 1559, dar fără a se semna un tratat efectiv, similar celui din 1547, evidențiază chiar o notă în plus de curtoazie din partea sultanului. Dacă timp de trei decenii sultanul a refuzat în mod sistematic să-i recunoască lui Carol Quintul titlul de “împărat”, folosind cu obstinație titlul de “rege” când i s-a adresat acestuia, în anul 1559 lucrurile se schimbă radical. Din câte știm, pentru prima dată în istoria relațiilor politico-diplomatice din secolul al XVI-lea dintre Poarta Otomană și Casa de Austria, acum, în 1559, sultanul folosește titlul de “împărat” când i se adresează lui Ferdinand. Iată cum își începe sultanul “cartea de legământ” adresată noului împărat al germanilor, Ferdinand I, în vara anului, 1559: “*Către împăratul regilor, ducilor și beilor creștini, faimosul atotcunoscătorilor mari principii creștini, prealesul glorioșilor nobili din comunitatea*

¹⁰ Vezi Petrisch 1985, Tătar 2004.

¹¹ Die Schreiben Süleymans ..., doc. 8, p. 19.

¹² “Ruhmvoller der mächtigen christlichen Fürsten, Erwählter der geehrten Grossen in der christlichen Glaubensgemeinschaft, Ordner der Angelegenheiten der christlichen Staaten, Träger der Schleppe von Ruhm und Würde, Inhaber der Zeichen der Majestät und der Ehre, König von Österreich, Ferdinand, Allah der in sich Erhabene möge ihn leiten” (Ibidem, doc. 15, p. 40-41).

creștină, rege Ferdinand”¹³.

Elementele mai sus evidențiate vin să susțină ideea potrivit căreia, după mai bine de trei decenii de aprigă dispută dintre Ferdinand I de Habsburg și Süleyman I cu privire la “moștenirea ungară”, echilibrul se rupe în favoarea Vienei. La sfârșitul deceniului al VI-lea însă nici una dintre părți nu putea să impună încă celeilalte “soluția finală” în problema ungară. Așa se explică faptul că ambii suverani aleg, deocamdată, calea păcii, pace consfințită în vara anului 1562. În “cartea de legământ”, expediată de sultan din Istanbul la începutul lunii august, acesta îi recunoștea pentru a treia oară titlul de “împărat ales” lui Ferdinand. Iată textul formulei de adresare: “*Tu, care ești faimos printre marii principii creștini, alesul mai marilor comunității creștine, rege Ferdinand, și care ești alesul și stimatul poporului de la Roma, împărat al țărilor germanilor, rege și stăpân al cehilor, slovenilor și croaților și multor altor țări*”¹⁴.

În următoarele două scrisori, expediate lui Ferdinand în anul 1562, sultanul, fără a renunța la formulele politicoase, nu mai folosește însă titlul de “împărat”, revenind la titlurile folosite anterior: “*rege al Vienei, rege Ferdinand*”¹⁵. Abia în scrisoarea din noiembrie 1563, expediată din Istanbul, sultanul revine la “formula imperială”, numindu-l acum pe Ferdinand “*împărat al Austriei și al țărilor ce-i aparțin*”¹⁶.

Ultima scrisoare adresată lui Ferdinand de către sultan datează din ultima decadă a lunii iulie a anului 1564, anul morții lui Ferdinand de altfel. Iată cuvintele sultanului: “*Faimos printre marii principii creștini, alesul mai marilor comunității creștine, apărător al intereselor statelor creștine, purtător al trenei mării și demnității, posesor al semnelor majestății și cinstei, prealesul și gloriosul poporului de la Roma, împărat al țărilor germanilor, slovenilor, croaților și al multor altor țări, Ferdinand*”¹⁷.

Ocuparea tronului imperial de către Maximilian al II-lea nu schimbă cu nimic formulele de protocol prin care sultanul se adresează mai marilor Vienei și Germaniei. Încă din a doua scrisoare, datată 17-26 octombrie 1564, sultanul i se adresează lui Maximilian ca unui împărat de drept și recunoscut: “*Faimos*

¹³ “An den Imperator der christlichen Könige, Herzöge und Bege, den Ruhmvollen der wissenkundigen grossen christlichen Fürsten, den Auserwählten der geehrten Grossen in der christlichen Glaubensgemeinschaft, König Ferdinand” (Ibidem, doc. 23, p. 62).

¹⁴ “Du, der Du der Ruhmvolle der grossen christlichen Fürsten, der Erwählte der Grossen der Geehrten in der christlichen Gemeinschaft, König Ferdinand, bist, und der Du der Erwählte und Geehrte des Volkes von Rom und der Imperator der Länder der Deutschen und der König und Beherrscher der Tschechen, Slowenen un Kroaten und vieler anderer Länder bist” (Ibidem, doc. 25, p. 71).

¹⁵ Ibidem, doc. 26, p. 75.

¹⁶ “Kaiser von Österreich und der dazugehörigen Länder, Ferdinand” (Ibidem, doc. 28, p. 80).

¹⁷ “... Auserwählter und Ehrevoller des Volkes von Rom, Imperator der Länder der Deutschen, Slowenen und Kroaten und vieler anderer Länder, Ferdinand” (Ibidem, doc. 29, p. 83).

*printre mai marii principii creștini, alesul celor de rang înalt ai comunității creștine, apărător al intereselor statelor creștine, purtător al trenei măririi și demnității, posesor al semnelor majestății și cinstei, rege al Austriei și Germaniei, împărate Maximilian, viața sa să se sfârșească în bine*¹⁸. Încurajat, poate chiar măgulit, de faptul că împăratul Maximilian al II-lea își trimisese solii la Poartă pentru a cere confirmarea păcii din 1562, în condițiile în care oștile imperiale raportaseră victorii importante contra celor ardeleni ale lui Ioan Sigismund Zápolya, ocupând mai multe teritorii din partea nord-vestică a Transilvaniei¹⁹, sultanul plusează substanțial la capitoulul complimente atunci când i se adresează împăratului creștin. Iată cum sună formula de adresare din scrisoarea sultanală din 16 februarie 1565: *“Tu, care ești nu numai faimos printre mai marii principii creștini și prealesul glorioșilor nobili ai comunității creștine, rege Maximilian, și care ești alesul și stimatul poporului din Roma și împăratul Germaniei și regele și stăpânul cehilor, slovenilor, croaților și multor altor țări*²⁰.

Cele trei decenii de corespondență oficială între Poarta Otomană și Habsburgi, înfățișată nouă de volumul asupra căruia am zăbovit, ne permit să formulăm câteva concluzii de ordin final.

1. Din punct de vedere formal, scrisorile prin care diplomația otomană de la cel mai înalt nivel se adresează celei habsburgice nu schimbă practica diplomatică de până atunci. Este adevărat că sunt nuanțe diferite de ton, de conținut, de ritmicitate și intensitate, dar, în fond, documentele de corespondență sultanală nu aduc nimic nou, rămânând, în forma și formulele lor, pe linia tradiției relațiilor dintre otomani și principii creștini de rang înalt.

2. Din punctul de vedere al conținutului lor, documentele pe care volumul le cuprinde vădesc cu prisosință faptul că sultanul Süleyman I face din “moștenirea ungară” de după Mohács un obiectiv major al politicii sale europene, iar din Habsburgii austrieci partenerii cei mai consistenți ai relațiilor sale cu creștinătatea europeană.

3. Adeseori, aproape în exclusivitate, politețea formulei de adresare, evident protocolară, exprimată cel mai adesea prin enunțuri stereotipice, face contrast cu conținutul scrisorii – unul imperativ, amenințător uneori, clar, direct. Iată, de exemplu, scrisoarea din octombrie 1551, a cărei formulă de adresare am prezentat-o mai înainte. În conținutul său însă, tonul și cuvintele sunt cu totul altele: *“Ați trimis în țara Transilvania, care ne plătește tribut, oști și aveți un*

¹⁸ “... König von Österreich und Deutschland, Kaiser Maximilian, sein Leben möge im Guten enden” (Ibidem, doc. 31, p. 86).

¹⁹ Vezi Tătar 2000, p. 641-648.

²⁰ “Du, der Du der Ruhmvolle der grossen christlichen Fürsten und der Auserwählte der geerthen Grossen in der christlichen Gemeinschaft, König Maximilian bist, und der Du der Erwählte und Geehrte des Volkes von Rom und der Imperator von Deutschland und der König und Beherrscher der Tschechen, Slowenen un Kroaten und vieler anderer Länder bist” (Die Schreiben Suleymans..., doc. 32, p. 91).

reprezentant în acea țară. Trimisul Vostru este garant pentru faptul că nu încălcați tratatul. Nu ați trimis tributul Vostru la timp și pe deasupra ați trimis trupe în Transilvania. Prin această obrăznicie ați distrus pacea și armistițiul dintre noi, iar trimisul Vostru a fost arestat. Din partea noastră tratatul n-a fost niciodată încălcat. Și tot Voi ați distrus prietenia dintre noi”²¹. Sau într-o scrisoare din decembrie 1562: “Transilvania însă este a mea, iar locuitorii acestei țări sunt supușii mei și îmi plătesc mie taxe. Nu este permisă hărțuirea sau atacarea lor. De aceea Tu trebuie să-l avertizezi pe cel numit (Melchior Balassa - n. n.) să se retragă din Transilvania și din celelalte regiuni aflate sub stăpânirea regelui Ștefan și să restituie pierderile și pagubele cauzate. Și să-i pedepsești pe cei care nu respectă armistițiul”²².

4. Absența invocației în formă lungă în cele mai multe dintre scrisori, ca și a titlurilor sultanului, susține ideea potrivit căreia principiul rațiunii de stat și predominanța “legii sultanale” asupra celei “religioase” se înfăptuiesc în timpul sultanului Süleyman I; e începutul unei noi diplomații, un răspuns otoman pe măsura diplomației europene a vremii.

5. Diplomația otomană se debarasează, treptat, de doctrina tradiționalistă și exclusivistă a superiorității padișahului otoman, ca singur “împărat universal”, în raport cu principii creștini. Așa cum am arătat, Ferdinand I de Habsburg este numit “împărat al regilor creștini” când sultanul îi avansează propuneri de pace, în vara anului 1559, fapt care se va repeta în 1562-1564. Maximilian al II-lea este recunoscut de către sultan, încă din 1564, cu titlul de “împărat”, păstrând această formulă de adresare până în 1566.

6. Cu toate acestea, sultanul rămâne, percepându-se ca atare, șef politic și *imam* suprem al lumii musulmane, prin ocuparea locurilor sfinte de către tatăl său, Selîm I. Ca autoritate spirituală supremă în lumea islamică, cel puțin la nivelul pretențiilor, oricum recunoscut de musulmanii sunniți, sultanul manifestă respect pentru tradiția islamică și spiritul coranic. Așa se explică faptul că diplomația otomană exprimă cu mare grijă, mai ales în “scrisorile de biruință” și “cărțile de legământ”, cel puțin două dintre elementele de nelipsit în spiritul tradiției islamice: *d'avet*-ul și *'unvân*-ul în formă lungă.

OCTAVIAN TĂTAR

²¹ Ibidem, doc. 15, p. 41.

²² Ibidem, doc. 27, p. 77.

**THE OTTOMAN LEGAL MODEL AND THE PROTOCOL FORMULAS EMPLOYED
BY SULTAN SULEYMAN I IN THE RELATIONS WITH THE HABSBURGS
BETWEEN 1534 AND 1565**

ABSTRACT

A. Schaendlinger and Claudia Romer published in Vienna in 1983 a volume containing 36 letters sent between 1534-1565 by Sultan Suleyman to Ferdinand I Habsburg, Charles V and Maximilian II.

This study aims to identify the evolution of formulas of address employed by the sultan in his relations with the Habsburg Emperors. The analysis of the protocol formulas used by the Ottoman diplomacy produced the following conclusions:

1. Formally, the sultan's letters did not modify the hitherto Ottoman diplomatic practice. Through their form and formulas, they maintained the traditional line of relations between the Ottomans and Christian monarchs.
2. The politeness of formulas of address generally contrasted with the content of the letter, which was imperative, clear, direct and sometimes even threatening.
3. Ottoman diplomacy gradually eliminated the traditionalist and exclusivist doctrine of the superiority of the Ottoman sultan – the only “universal emperor” – over his Christian peer.
4. Sultan Suleyman I called himself “political chief and supreme *imam* of the Muslim world”, although in fact only the Sunni acknowledged this title. The sultan manifested respect towards the Islamic tradition and the Koran spirit. That was why the Ottoman diplomacy expressed in highly important deeds at least two of the elements demanded by tradition – the *d'avet* and *unvân* – in long form and very carefully.

Abrevieri bibliografice

- Căzan 1996-1997 - Ileana Căzan, “Primele ambasade ale Habsburgilor în Imperiul otoman și lupta pentru cucerirea Transilvaniei (1547-1562)”, în *Studii și materiale de istorie medie*, 14, 1996, p. 31-40, 15, 1997, p. 23-40.
- Căzan 1997 - Ileana Căzan, “Forme de protocol și clauzele tratatelor de pace habsburgo-otomane între 1533 și 1562”, în *Studii și materiale de istorie medie*, 15, 1997, p. 61-71.
- Die Schreiben Süleymans ... - *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. Transkriptionen und Übersetzungen* (von Anton C. Schaendlinger unter Mitarbeit von Claudia Römer), Wien 1983.
- Guboglu 1958 - M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, București 1958.
- Petrisch 1985 - E. D. Petrisch, “Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547”, în *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 38, Wien 1985, p. 49-80.
- Tătar 2000 - Octavian Tătar, “Disputa transilvano-habsburgică pentru nord-vestul Principatului Transilvaniei (1564-1571)”, în *ActaMP*, XXIII, vol. I, 2000, p. 641-648.
- Tătar 2001 - Octavian Tătar, *Aspecte internaționale ale constituirii Principatului Autonom al Transilvaniei*, Hunedoara 2001.
- Tătar 2003 - Octavian Tătar, *Europeni și otomani în Evul Mediu. Realități politico-diplomatice și militare. Studii*, Sibiu 2003.
- Tătar 2004 - Octavian Tătar, “Aspecte cuprinse în rapoartele diplomației austriece privind intrigile antihabsburgice ale francezilor la Poarta Otomană (1545-1548)”, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Band 42-43, 2004, p. 53-69.